

وحشت روزهای پیری

Photo: teamplay/bigstockphoto.com

موسی برزین

حمایت از سالمندان در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی

به مناسبت 1 اکتبر روز جهانی سالمندان

یکی از نمونه‌های خشونت خانگی را می‌توان خشونت علیه سالمندان دانست. گرچه به روشنی نمی‌توان گفت که خشونت به سالمندان در خانواده بیشتر از خشونت علیه سایرین است، اما بی‌تردید می‌توان گفت سالخوردگان بیشتر در معرض خشونت قرار دارند و خشونت آسیب بیشتری به آن‌ها می‌زند.

خشونت خانگی علیه سالمندان موردهای مختلفی را در بر می‌گیرد از جمله ترک سالمند از سوی فرزند، ضرب و جرح، توهین، تهدید، تمسخر، محدود کردن ارتباط با دیگران، تامین نکردن هزینه زندگی سالمند، بی‌توجهی به وضعیت بهداشت و سلامتی و جلوگیری از درمان. این خشونت‌ها سالمند را منزوی کرده و موجب اضطراب او می‌شود. نتایج یک تحقیق در دانشگاه تهران نشان می‌دهد که 87 درصد از سالمندان ایرانی در طول دوره سالمندی خود حداقل یک بار مورد خشونت و آزار و اذیت قرار گرفته‌اند.

سالمندان به دلیل ضعف جسمی، روانی و بیماری توانایی انجام بسیاری از کارهای روزمره خود را ندارند. همین امر آنها را آسیب‌پذیر می‌کند. این آسیب‌پذیری زمانی بیشتر می‌شود که حمایت‌های اجتماعی از سالمندان ضعیف باشد. در این صورت سالمند برای گذران زندگی نیازمند دیگران خواهد شد و به همین دلیل در معرض خشونت قرار می‌گیرد. از این رو باید سازو کارهایی برای پیش‌گیری از خشونت علیه سالمندان و حمایت از آن‌ها پیش‌بینی شود.

تلاش‌های بین‌المللی برای سالمندان

در مورد بازپروری و توان‌بخشی سالمندان و همچنین مبارزه با سالمند آزاری تلاش‌هایی در جامعه بین‌المللی صورت گرفته است. از جمله اولین تلاش‌های بین‌المللی تصویب قطع‌نامه شماره 2599 در سال 1969، قطع‌نامه 2842 در سال 1972 و قطع‌نامه 3137 در سال 1973 است. سال 1982 نیز سندی با عنوان: «برنامه اقدام بین‌المللی در باره سالمندی» به تصویب رسید. در تمامی این اسناد سالمند و سالمندآزاری مورد توجه قرار گرفته است. (1)

مهم‌ترین سند بین‌المللی در مورد سالمندان در 16 دسامبر 1991 با عنوان «اصول ملل متحد برای سالمندان» در مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. این سند از جمله سندهای بین‌المللی غیر الزام‌آور است. در این سند به دولت‌ها توصیه‌هایی در مورد حمایت از سالمندان شده است. این توصیه‌ها شامل مراقبت از سالمندان، خوراک و پوشاک، درمان، کارآموزی و آموزشی، اشتغال، امنیت، کرامت انسانی، سرپناه، حقوق بنیادین و ... است.

از دیگر تلاش‌های بین‌المللی برای حمایت از سالمندان نام‌گذاری سال 1999 به نام سال بین‌المللی سالمندان است. در این سال برنامه‌هایی برای حمایت از سالمندان به‌ویژه مبارزه با سالمند آزاری انجام شد. همچنین سازمان ملل هر سال روز پانزدهم جون را روز بین‌المللی مبارزه با خشونت علیه سالمندان و اول اکتبر را روز جهانی سالمندان نام‌گذاری کرده است. سازمان ملل سال ۲۸۹۱ شورای جهانی سالمندی را تشکیل داد و در همان سال طرحی را برای تعیین یک روز جهانی برای سالمندان ارائه داد تا اینکه در سال ۰۹۹۱ این شورا اول اکتبر را روز جهانی سالمندان تعیین کرد. این تلاش‌ها خود نشانگر این است که سالمندان همواره در معرض آسیب بوده و نیاز به حمایت دارند و حمایت قانونی یکی از مهم‌ترین حمایت‌ها می‌تواند باشد.

حقوق ایران

در حقوق ایران قانون خاصی درباره خشونت علیه سالمندان نداریم. برخی از انواع سالمند آزاری در قالب مقررات کلی جرم‌انگاری شده است. به عنوان مثال ضرب و جرح سالمند یا توهین به وی در قالب مواد قانون مجازات اسلامی جرم بوده و فرقی بین سالمند و غیر سالمند ندارد. فقط در مواردی وضعیت جسمی سالمند در جنایات مورد توجه قرار گرفته است. (بند پ ماده 290 قانون مجازات اسلامی) همچنین تدابیر پیش‌گیرانه و حمایت از قربانیان سالمند خشونت خانگی در قوانین ایران وجود ندارد. در این زمینه گرچه برخی تلاش‌های قانونی در این زمینه شده است، اما این تلاش‌ها تا کنون عملی نشده است. به عنوان مثال در قانون سوم توسعه به رسیدگی به وضعیت

سالمندان تاکید شده است. در این راستا ماده 22 آیین‌نامه اجرایی جزء (5) بند (الف) ماده (192) این قانون اشاره کرده که: « به منظور پیشگیری از اعمال خشونت علیه افراد سالمند در خانواده و جامعه ضروری است دستگاه‌های ذی‌ربط ضمن پیشنهاد و جلب حمایت‌های قانونی اقدامات لازم را انجام دهند. «با این وجود اقدام خاصی انجام نشد و حالا هم به دلیل پایان یافتن مدت اعتبار قانون برنامه سوم دیگر جایگاهی در حقوق ندارد.

با این وجود در برخی از مقررات، سالمندان به صورت محدود مورد توجه قرار گرفته‌اند. اصل بیست و یکم قانون اساسی دولت را موظف به ایجاد بیمه خاص برای زنان سالخورده کرده و اصل 29 برخورداری از تامین اجتماعی از نظر بازنشستگی و پیری را حق همگانی دانسته است. بدون شک برخورداری از خدمات اجتماعی رایگان و بهره‌مند شدن از درمان رایگان و همچنین مستمری، تا حد قابل توجهی سالمند را مستقل کرده و مجبور نخواهد کرد که برای گذران زندگی خشونت‌های دیگران را تحمل کند. به عبارتی یکی از مهم‌ترین عوامل بازدارنده سالمند آزاری، استقلال اقتصادی سالمند است. اگر ساز و کارهایی پیش‌بینی شود که بر اساس آن سالمند درآمد کافی داشته و برای تامین هزینه‌های زندگی نیازمند فرزندان یا دیگران نباشد، بخشی از سالمند آزاری در جامعه برچیده خواهد شد.

از دیگر مواردی که مورد توجه قانون‌گذار ایران قرار گرفته، جرم‌انگاری ترک نفقه سالمند است. بر اساس قانون مدنی ایران، پدر یا مادر از افراد واجب‌النفقه هستند و اولاد موظف هستند که در صورت ناتوانی آنها هزینه‌هایشان را پرداخت کنند. بر طبق ماده 53 قانون حمایت از خانواده، چنانچه فردی با داشتن توانایی مالی نفقه را پرداخت نکند، مجرم بوده و با شکایت شاکی تحت تعقیب قرار می‌گیرد. این جرم‌انگاری شاید موظفین به پرداخت نفقه را از ترک وظیفه بازدارد، گرچه در بسیاری از موارد والدین از فرزندان خود به دلیل ترک نفقه شکایت نمی‌کنند. بنابراین این ماده در عمل نتوانسته با خشونت اقتصادی فرزندان علیه والدین سالخورده مقابله کند.

از دیگر اقدامات حمایتی ایجاد مکان‌هایی مناسب با شان سالمندان برای زندگی آنها است. به هر حال در سال‌های اخیر با رشد شهرنشینی و تغییر در فرهنگ، تعداد سالمندانی که توسط فرزندان به خانه سالمندان سپرده می‌شوند رو به افزایش است. خشونت خانگی زمانی رخ داده و تکرار می‌شود که قربانی مجبور به زندگی در کنار خشونت‌گر باشد. اگر خانواده یک سالمند راضی به نگهداری از عضو سالمند خانواده نباشد، این وظیفه را باید دولت به عهده بگیرد. به همین دلیل لازم است مراکز مناسبی با هزینه دولت برای نگهداری از سالمندانی که به نوعی در خانه از طرف اعضای خانواده مورد بدرفتاری قرار می‌گیرند ایجاد شود.

.....

1- سالمند آزاری و کیفر آن در نظام عدالت کیفری ایران در پرتو اسناد سازمان ملل متحد- حسن حاجی تبار فیروز جانی- فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم- شماره 20 پاییز- 1390 صفحه 81